

อุตสาหกรรมไทย “ล้มแล้วลุกไว” ก้าวต่อไปอย่างยั่งยืน

กองนโยบายอุตสาหกรรมมหภาค

เป็นที่ทราบกันดีว่า โลกทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น ทำให้ประเทศต่างๆ ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ๆ มากมาย โดยเฉพาะในช่วงปีที่ผ่านมา ที่เกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ซึ่งส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมไปทั่วโลก จนก่อให้เกิดความปกติใหม่ หรือ New Normal ในขณะเดียวกัน แนวโน้มโลกอีกหลายด้าน ท่ามกลางความปั่นป่วนและการเปลี่ยนแปลง (VUCA World)¹ จะเป็นปัจจัยเร่งสำคัญที่นำมาสู่การพิจารณาแนวทางการพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ ตั้งแต่การพัฒนาในระดับภาพใหญ่ของประเทศ จนถึงการพัฒนาของภาคส่วนต่างๆ ไล่เรียงมาเป็นลำดับ สำหรับทิศทางการพัฒนาในภาพรวมของประเทศนั้น ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในคราวประชุมเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2563 ได้มีมติเห็นชอบการแก้ไขเพิ่มเติมแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ โดยปรับแนวทางการพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปจากผลกระทบของการระบาดของโควิด-19 และมอบหมายให้สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จัดทำ “แผนแม่บทเฉพาะกิจภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติอันเป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด-19 พ.ศ. 2564 – 2565” ฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีต่อไป ซึ่งล่าสุด แผนแม่บทเฉพาะกิจฯ ฉบับสมบูรณ์ ได้ผ่านความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2563

แผนแม่บทเฉพาะกิจฯ ฉบับนี้ จัดทำขึ้นภายใต้แนวคิด “Resilience” หรือที่ตามแผนแม่บทเฉพาะกิจฯ ให้คำแปลแบบไทยๆ ว่า “ล้มแล้วลุกไว” โดยมุ่งหวังให้ประเทศไทยสามารถรับมือและเตรียมความพร้อมในการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ พื้นฟูกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้าสู่ภาวะปกติ รวมทั้งสร้างจุดเปลี่ยนในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่จุดหมายที่ดีกว่าในอนาคต ซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาความสามารถของประเทศใน 3 ด้าน ได้แก่

“Cope: พร้อมรับ” คือ การขจัดจุดอ่อนและข้อจำกัด พร้อมบริหารจัดการในทุกสถานการณ์อย่างเต็มที่ภายใต้ทรัพยากรที่มี “Adapt: ปรับตัว” คือ การปรับแนวทางการดำเนินการให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอน รวมถึงการปรับตัวเพื่อสร้างโอกาสจากการเปลี่ยนแปลง และ “Transform: เปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโต” คือ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและปัจจัยพื้นฐานเพื่อพลิกวิกฤติเป็นโอกาส มุ่งสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพ ทั้งถึง และยั่งยืน โดยกำหนดประเด็นพัฒนาที่ต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ (Priority Focus Areas) ไว้ 4 ประเด็น ประกอบด้วย

1. การเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากภายในประเทศ (Local Economy)
2. การยกระดับขีดความสามารถของประเทศเพื่อรองรับการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน

ในระยะยาว (Future Growth) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอุตสาหกรรมศักยภาพในสาขาต่างๆ เช่น การแพทย์ครบวงจร อาหาร เกษตรมูลค่าสูง ยานยนต์สมัยใหม่ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

3. การพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของคน (Human Capital) ให้เป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ และ

¹ “VUCA World” เป็นคำย่อของ ความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความซับซ้อน (Complexity) ความคลุมเครือ (Ambiguity) ซึ่งเป็นความท้าทายที่ผู้นำองค์กรต้องทำความเข้าใจและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงและพร้อมรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การปรับปรุง พัฒนาปัจจัยพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการฟื้นฟูและพัฒนาประเทศ (Enabling Factors) อาทิ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงกฎหมายและส่งเสริมภาครัฐดิจิทัล การพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายและภาคีการพัฒนา เป็นต้น

จะว่าไปแล้ว แนวคิด "Resilience" ที่เป็นหลักคิดของแผนแม่บทเฉพาะกิจฯ ฉบับนี้ สามารถนำมาใช้เป็นหลักคิดในการวางแผนทางการพัฒนาได้ในทุกภาคส่วน เพื่อให้มีความสามารถในการปรับตัวรับมือกับปัญหาอุปสรรคและฟื้นตัวจากภาวะวิกฤติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทของภาคอุตสาหกรรมก็เช่นกัน โดยในบทความนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงทิศทางการปรับตัวของภาคอุตสาหกรรมหลังโควิด-19 และแนวทางเชิงนโยบายที่ภาครัฐควรดำเนินการเพื่อสนับสนุนภาคอุตสาหกรรมไทยให้ล้มแล้วลุกไวและก้าวต่อไปอย่างยั่งยืน ซึ่งประมวลมาจากบทความขององค์กรระหว่างประเทศ โดยหยิบยกมานำเสนอใน 2 ประเด็นสำคัญ คือ การปรับห่วงโซ่อุปทานให้มีความยืดหยุ่น และการปรับโครงสร้างการผลิตสู่การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน ซึ่งทั้ง 2 เรื่องนี้มีความเชื่อมโยงกัน อีกทั้งยังประเด็นที่สอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาตามแผนแม่บทเฉพาะกิจฯ ด้วย

❖ การปรับห่วงโซ่อุปทานให้มีความยืดหยุ่น

การขาดแคลนวัตถุดิบและการหยุดชะงักของห่วงโซ่การผลิตในบางอุตสาหกรรมจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 แสดงให้เห็นแล้วว่า การมีห่วงโซ่อุปทานที่ซับซ้อนภายใต้โครงสร้างการผลิตในปัจจุบัน เป็นความเสี่ยงอันดับต้นๆ ที่ผู้ผลิตต้องเผชิญในภาวะวิกฤติโรคระบาดที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนย้ายไม่ว่าจะเป็นคนหรือสินค้า เพื่อบริหารจัดการความเสี่ยงดังกล่าว หลังสถานการณ์โควิด-19 ภาคอุตสาหกรรมไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับทิศทางการปรับห่วงโซ่อุปทานโลกในยุค New Normal ดังนี้

- ห่วงโซ่อุปทานหลังโควิด-19 จะมุ่งเป้าไปที่การจัดหาในระดับภูมิภาค (Regional Sourcing) มากขึ้น ศูนย์กลางโลจิสติกส์ระดับภูมิภาคจะเกิดขึ้นเพื่อสร้างห่วงโซ่อุปทานที่ยืดหยุ่นและลดการพึ่งพาจากแหล่งเดียว อุตสาหกรรมไทยจึงควรให้โอกาสนี้ในการพัฒนาสู่การเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ในระดับภูมิภาค จากความได้เปรียบเชิงภูมิศาสตร์ของประเทศ

- วิกฤติโควิด-19 ทำให้เห็นถึงความเปราะบางของการกระจายห่วงโซ่อุปทานไปยังแหล่งต่างๆ ดังนั้น เพื่อลดความเสี่ยงและทำให้ห่วงโซ่อุปทานมีความยืดหยุ่นขึ้น จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานภายในประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างบทบาทของเครือข่ายการผลิตในระดับท้องถิ่น/ระดับภูมิภาคให้มากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ภาคการผลิตสามารถปรับตัวรับสถานการณ์ในภาวะวิกฤติได้เร็วขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ผู้ผลิตอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล (PPE) ในประเทศตุรกีและจีน สามารถปรับตัวได้ดีจากความสามารถด้านกำลังการผลิต การเข้าถึงวัตถุดิบ องค์ความรู้ที่มี ตลอดจนระบบมาตรฐานและการประกันคุณภาพ โดยอาศัยกลไกการทำงานร่วมกันในระดับท้องถิ่น ทั้งผู้ผลิต ชุมชน เครือข่ายส่งเสริมนวัตกรรม ในรูปแบบ Fabrication Laboratory หรือ FabLab² ซึ่งเครือข่ายการทำงานในลักษณะนี้จะช่วยเพิ่มความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมเพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้

² FabLab คือ เครือข่ายกลุ่มคน/องค์กรที่มุ่งสร้างพื้นที่ส่งเสริมนวัตกรรมในรูปแบบต่างๆ โดยอาศัยเครื่องมือการผลิตที่ทันสมัย เปิดกว้างให้คนที่มีแนวคิดใหม่ๆ สามารถสรรค์สร้างชิ้นงานให้เป็นจริงได้ โดยองค์ประกอบสำคัญของ FabLab ได้แก่ (1) เครื่องมือที่ทันสมัย (2) กระบวนการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรม และ (3) ชุมชนนวัตกรรมทั้งในพื้นที่และในเครือข่าย FabLab ทั่วโลก

อย่างรวดเร็วและยังสามารถขยายผลให้เกิดขึ้นในวงกว้าง โดยเฉพาะในกรณีของประเทศกำลังพัฒนา การขยายความเชื่อมโยงองค์ความรู้และการวิจัยพัฒนาผ่านเครือข่ายระดับท้องถิ่นและภูมิภาค นอกจากจะทำให้เกิดการปรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากเดิมที่ใช้แรงงานและทรัพยากรเข้มข้นไปสู่กิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นแล้ว ยังเป็นการสร้างโอกาสในการสาธิต ทดลอง และพัฒนานวัตกรรมการผลิต ทำให้เกิดการวิจัยพัฒนาและการผลิตผ่านเครือข่ายนวัตกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและคำนึงถึงระบบนิเวศของท้องถิ่น เกิดการแลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้และทรัพยากร เป็นการส่งเสริมโมเดลการผลิตแบบหมุนเวียนโดยเริ่มจากระดับท้องถิ่น แล้วค่อยๆ ขยายผลต่อไปในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค จนนำไปสู่มาตรฐานทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่สูงขึ้นในระดับโลกได้

- **การทำ Stress Testing เพื่อบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน** เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ นับตั้งแต่วิกฤตการณ์การเงินโลกในช่วงปี พ.ศ. 2551 Stress Testing เป็นเครื่องมือที่เข้ามามีบทบาทในการบรรเทาความเสี่ยงด้านเครดิตจากการให้สินเชื่อ โดยเป็นการมองภาพและพยากรณ์ความเสียหายที่มีโอกาสเกิดขึ้นกับสถาบันการเงินในอนาคต เพื่อนำไปสู่การบริหารความเสี่ยงเชิงป้องกันและเตรียมรับมือล่วงหน้า แต่หากนำมาใช้กับการบริหารจัดการเรื่องอื่นๆ ทั่วไป Stress Testing จะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินภาวะวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จากการที่มีสัญญาณบางอย่างชี้ว่าสถานการณ์อาจมีทิศทางที่เลวร้ายลงจนส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานอย่างรุนแรงได้ จึงเป็นตัวช่วยอย่างดีในการเตรียมการล่วงหน้าเพื่อรับมือกับภาวะวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทโลกยุคหลังโควิด-19 ผู้ผลิตบางรายจึงมีการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานโดยใช้แนวทางของการทำ Stress Testing เช่น การพัฒนา Dashboard ที่แสดงสถานะของการผลิตและการจัดส่งตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของห่วงโซ่อุปทาน โดย Dashboard นี้จะถูกรีเฟรชทุก 20 นาที เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของห่วงโซ่อุปทานทั้งหมดแบบเรียลไทม์ เทคโนโลยีที่ช่วยสนับสนุนการทำ Stress Testing จะกลายเป็นบรรทัดฐานใหม่ของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานยุคหลังโควิด-19 เพื่อช่วยให้กระบวนการจัดหาวัตถุดิบเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่นในอุตสาหกรรมยา หากสามารถพัฒนาระบบฐานข้อมูลห่วงโซ่อุปทานแบบเบ็ดเสร็จ (Single Database) ได้ ก็จะทำให้ภาพความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตส่วนประกอบสำคัญกับผู้ผลิตยา ทำให้เกิดความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดระหว่างซัพพลายเออร์กับผู้บริโภคปลายทาง และนำไปสู่การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

- **ทรัพยากรมนุษย์จะมีบทบาทสำคัญในการปรับสมดุลของห่วงโซ่อุปทาน** ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบมากและเกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด บางครั้งโมเดลทางสถิติหรือระบบดิจิทัลก็ไม่สามารถทำงาน/ ตัดสินใจได้ดีเท่ามนุษย์ เห็นได้จากการที่กิจการค้าขายออนไลน์ระดับโลกอย่าง Amazon มีการประกาศรับพนักงานใหม่ประมาณ 100,000 อัตรา เพื่อทำหน้าที่ในศูนย์ปฏิบัติการและเครือข่ายการจัดส่ง เช่นเดียวกับในธุรกิจ E-Commerce อื่นๆ ที่แม้ว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จะส่งผลเชิงบวกต่อธุรกิจ แต่ขั้นตอนสุดท้ายของการจัดส่งสินค้าจากศูนย์กระจายสินค้าไปถึงผู้บริโภคก็ยังคงต้องการผู้ขนส่งที่เป็นมนุษย์อยู่ดี ดังนั้น ทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นปัจจัยการผลิตที่ควรได้รับการจัดการเป็นอย่างดี ในฐานะกุญแจดอกสำคัญในการปรับตัวรับมือกับวิกฤติ

การจัดการห่วงโซ่อุปทานให้สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงข้างต้น แม้ว่าในทางปฏิบัติ จะเป็นบทบาทหลักของภาครัฐกิจ แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมานี้ แสดงให้เห็นว่า ภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นอาจส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลและความเปราะบางของห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งภาครัฐกิจไม่อาจจัดการได้โดยลำพัง เช่น ความต้องการอุปกรณ์และเวชภัณฑ์ทางการแพทย์ที่เพิ่มสูงขึ้นอาจไม่ได้รับการแก้ไขโดยการดำเนินการของบริษัทผู้ผลิต การที่ผู้ผลิตสินค้าเกษตรหลายรายต้องหยุดการผลิตไปเพราะลูกค้ารายใหญ่อย่างร้านอาหารปิดตัวลง โดยที่ผู้ผลิตเหล่านั้นไม่สามารถสร้างช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ได้ด้วยตัวเอง หรือการที่ประเทศผู้นำเข้าอาหารต้องเผชิญกับการหยุดชะงักด้านการค้าซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารและมีส่วนทำให้ผลกระทบต่อเศรษฐกิจจาก

โควิด-19 รุนแรงขึ้น ขณะที่ผู้ส่งออกสินค้าก็ต้องเผชิญกับข้อจำกัดจากกฎระเบียบใหม่ในการส่งออกผลิตภัณฑ์ ส่วนวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่เชื่อมต่อกับห่วงโซ่อุปทานระดับภูมิภาคและระดับโลกก็ต้องประสบปัญหา สภาพคล่องและบางรายไม่สามารถดำรงอยู่ได้จนต้องเลิกกิจการไป สถานการณ์เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยบทบาทของ ภาครัฐ/นโยบายสาธารณะ เพื่อช่วยสร้างปัจจัยแวดล้อมและอำนวยความสะดวกให้การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานของ ภาคเอกชนมีความยืดหยุ่น ยั่งยืนและเป็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพด้าน โลจิสติกส์ที่ดี (เช่น ท่าเรือ สนามบิน ทางรถไฟ ถนน) การปรับปรุงกฎระเบียบ/กระบวนการด้านการค้าชายแดน เช่น การ ตรวจสอบในขั้นตอนการผ่านพิธีการศุลกากรที่มีความทันสมัยโดยเฉพาะการตรวจสอบด้านสุขอนามัย การพัฒนาทุนมนุษย์ รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บริษัทขนาดกลางและขนาดเล็กสามารถเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่ อุปทานระดับภูมิภาคและระดับโลกได้

❖ การปรับโครงสร้างการผลิตสู่การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

นอกจากการปรับห่วงโซ่อุปทานให้ยืดหยุ่นแล้ว อีกประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาในการจัดทำ มาตรการฟื้นฟูเศรษฐกิจช่วงหลังโควิด-19 เพื่อให้เศรษฐกิจอุตสาหกรรมไทยลัมแล้วลุกไว คือ การพัฒนาอย่างมี ส่วนร่วมและยั่งยืน ภายใต้แนวทาง “Building Back Better” หรือ การสร้างให้ดีขึ้น คำนี้ถูกนำมาใช้อย่าง

แพร่หลายมากขึ้นในบริบทของการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจหลัง โควิด-19 โดยหมายถึงการออกแบบมาตรการภาครัฐที่ไม่เพียงแต่ ทำให้เศรษฐกิจและการดำรงชีวิตกลับสู่ภาวะปกติได้อย่างรวดเร็ว เท่านั้น แต่ยังต้องกระตุ้นให้เกิดการลงทุนและการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมเพื่อลดโอกาสในการเกิดผลกระทบและเพิ่มความ ยืดหยุ่นในการปรับตัวเมื่อเกิดวิกฤติครั้งใหม่ หัวใจสำคัญของ Building Back Better คือการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) และการมีส่วนร่วม (Inclusiveness) ซึ่งหากพิจารณาในบริบทของ ภาคอุตสาหกรรม ก็หมายถึง การส่งเสริมการผลิตที่คำนึงถึง

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม/สภาพภูมิอากาศ ชะลอการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการปรับการผลิตเข้าสู่ ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน เช่น การส่งเสริมการปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร ส่งเสริมการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ ง่ายต่อการนำไปใช้ซ้ำ/การรีไซเคิล การใช้กลไกการจัดซื้อจัดจ้างสีเขียว (Green Procurement) การส่งเสริมการดำเนินการ ตามหลักการ “Extended Producer Responsibility: EPR” หรือการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตให้ครอบคลุมตลอด วงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อช่วยในการบริหารจัดการวัตถุดิบ ซึ่งมาตรการเหล่านี้ จะช่วยเพิ่มความยืดหยุ่น และลดความเสี่ยงทางธุรกิจและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน โดยในการออกแบบมาตรการตาม แนวทางดังกล่าว มีประเด็นสำคัญที่ภาครัฐควรพิจารณา เช่น

- ควรคำนึงถึงผลประโยชน์ระยะยาวที่จะได้รับการดำเนินการตามมาตรการ ทั้งในด้านการจ้างงาน การ ลดความเหลื่อมล้ำ และการสร้างความยืดหยุ่น อีกทั้งควรมุ่งเน้นมาตรการที่นำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในระยะเวลาดสั้น (มีการวางแผน/แผนการดำเนินงานไว้แล้ว หรือเป็นการขยายผลการดำเนินงานตามกรอบนโยบายที่มีอยู่แล้ว) และ ให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันแบบข้ามสาขา/ข้ามหน่วยงาน (Cross-sectoral, Cross-government Approach)

- ให้ความสำคัญกับโครงการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานทางธรรมชาติ เช่น การปลูกป่า การฟื้นฟูพื้นที่ ชุ่มน้ำและป่าชายเลน ให้มากขึ้น เพราะการลงทุนดังกล่าวไม่เพียงแต่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และเพิ่มความยืดหยุ่น ในการรับมือกับผลกระทบจากสภาพภูมิอากาศเท่านั้น แต่ยังสร้างโอกาสในการจ้างงานได้ใกล้เคียงกับการลงทุน

โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้มากกว่า หรือ หากเป็นโครงการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ จะต้องมีการประเมินความเสี่ยงด้านสภาพภูมิอากาศตลอดอายุของโครงการอย่างละเอียดรอบคอบ

- **พิจารณาให้การสนับสนุนอุตสาหกรรมแบบเฉพาะเจาะจง** โดยกำหนดเงื่อนไขในการให้การสนับสนุนภายใต้เป้าหมายที่ต้องการให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกทั้งในด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม (เช่น ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก) และการสร้างความยืดหยุ่นของอุตสาหกรรมโดยรวม (เช่น มีการพัฒนากำลังแรงงานโดยการถ่ายทอดทักษะ/เทคโนโลยี) รวมทั้งพิจารณาให้การสนับสนุนเป็นการเฉพาะสำหรับการปรับทักษะใหม่ (Reskill) และการฝึกอบรมในอุตสาหกรรมที่มีความอ่อนไหวต่อภาวะวิกฤติ (ได้รับผลกระทบจากวิกฤติในพื้นที่) หรือ อุตสาหกรรมที่มีเป้าหมายชัดเจนในการลดปริมาณคาร์บอนในระยะยาว

- **สนับสนุนการพัฒนาระบบการเงินสีเขียว (Green Finance)** เช่น การกำหนดนิยามและมาตรฐานที่ชัดเจน โปร่งใสสำหรับการเงินสีเขียว เพื่อให้ตลาดการเงินและสถาบันการเงินสามารถจัดสรรทุนไปยังกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างถูกต้อง การเพิ่มขีดความสามารถให้กับสถาบันการเงินของรัฐเพื่อกระตุ้นการลงทุนของภาคเอกชน เช่น การเพิ่มอำนาจในการให้กู้ยืมและความสามารถในการร่วมลงทุน รวมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถในการประเมิน การจัดการและการเปิดเผยข้อมูลด้านความเสี่ยงทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศตามกรอบการพัฒนาที่มีอยู่ เช่น Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD)³, Network of Central Banks and Supervisors for Greening the Financial System (NGFS)⁴ ทั้งนี้ การมีข้อกำหนดให้ภาคธุรกิจเปิดเผยข้อมูลวัตถุประสงค์การลงทุน รวมถึงข้อมูลผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้จากการลงทุน เช่น การลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ลดการบริโภคพลังงานและน้ำ ลดน้ำเสีย ก็เพื่อให้แน่ใจได้ว่า ธุรกิจนั้นมีการดำเนินกิจกรรมสีเขียวจริง ซึ่งข้อกำหนดเหล่านี้มีแนวโน้มจะกลายเป็นข้อบังคับมากขึ้นในอนาคต

- **ออกแบบกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างสาธารณะ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความยืดหยุ่นและสังคมคาร์บอนต่ำ** รวมถึงการส่งเสริมนวัตกรรม เช่น การพิจารณาผลการจัดซื้อจัดจ้างโดยให้ความสำคัญกับการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตลอดอายุของสินทรัพย์ หรือการวัดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตลอดวงจรชีวิต (Life-cycle GHG Emission)

- **ส่งเสริมการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อบูรณาการการผลิต นวัตกรรม เทคโนโลยีที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจหมุนเวียนและเปลี่ยนไปสู่รูปแบบใหม่ของการผลิตที่ยั่งยืน** ในพื้นที่ที่มีศักยภาพ ซึ่งจะช่วยให้ระบบนิเวศทางธุรกิจในพื้นที่มีการพัฒนาที่สมดุลและเชื่อมโยงกัน เป็นการส่งเสริมการทำงานภายในและระหว่างห่วงโซ่อุปทาน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น การริเริ่มโครงการสวนอุตสาหกรรมเชิงนิเวศในประเทศจีน อินเดีย โมร็อกโก ซึ่งในสวนอุตสาหกรรมดังกล่าว บริษัทต่างๆ จะมีการทำงานร่วมกันใน 3 ระดับ คือ 1) การแลกเปลี่ยนวัสดุ พลังงาน น้ำ และผลพลอยได้จากการผลิต 2) การแบ่งปันโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งนำไปสู่การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ การปรับปรุงประสิทธิภาพด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศร่วมกันในพื้นที่ และ 3) การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้และนวัตกรรม

³ TCFD คือ คณะทำงานด้านการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศ ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยคณะกรรมการดูแลเสถียรภาพทางการเงิน (Financial Stability Board: FSB) โดยได้ออกแนวปฏิบัติเพื่อให้บริษัทเปิดเผยข้อมูลความเสี่ยงจากสภาพภูมิอากาศต่อผู้ลงทุนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งเป็นกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนการลงทุนในธุรกิจคาร์บอนต่ำ (ที่มา : สืบค้นจาก <https://www.moneyandbanking.co.th/article/sec-tcf-150164>)

⁴ ธนาคารกลางและผู้กำกับดูแลระบบการเงินในหลายประเทศได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเครือข่าย Network for Greening the Financial System (NGFS) ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2560 เพื่อร่วมกันผลักดันให้ระบบการเงินสามารถรับมือกับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และผลกระทบของการออกกฎระเบียบเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงสนับสนุนให้เกิดเศรษฐกิจสีเขียวหรือเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ สอดรับกับเป้าหมายของ Paris Agreement โดยธนาคารแห่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก NGFS เมื่อต้นปี พ.ศ. 2562 (ที่มา : สืบค้นจากเว็บไซต์ของธนาคารแห่งประเทศไทย <https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/256204Cover.aspx>)

ทั้งนี้ การฟื้นฟู พัฒนาเศรษฐกิจจากภาวะวิกฤติตามแนวทาง “Building Back Better” จำเป็นต้องมีชุดของนโยบาย ข้อตกลง กฎระเบียบใหม่ๆ ที่จะสร้างสภาพแวดล้อมให้เกิดการปรับการผลิตไปสู่รูปแบบใหม่ที่ดีกว่าเดิม โดยเฉพาะการสร้างแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นแรงจูงใจในการพัฒนาเทคโนโลยี การผลิตกระแสใหม่ เช่น การจัดทำรายละเอียดของวัสดุและกระบวนการผลิตตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายในรูปแบบของ Material Passport⁵ แรงจูงใจในการนำเทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดการคาร์บอนมาใช้เพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการผลิต แรงจูงใจในการพัฒนาความรู้ และกิจกรรมด้านนวัตกรรม รวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างอุตสาหกรรมในระดับท้องถิ่น ควบคู่กับการวางนโยบายเพื่อส่งเสริม สนับสนุนการปรับรูปแบบธุรกิจที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน และการสร้างเครือข่ายการพัฒนาในเชิงพื้นที่ เช่น การจัดตั้งศูนย์กลาง (Hub) เทคโนโลยี นวัตกรรม และ FabLab บนพื้นฐานศักยภาพของท้องถิ่น หรือการจัดตั้งสวนอุตสาหกรรม/พื้นที่อุตสาหกรรมยั่งยืนในพื้นที่ที่มีศักยภาพ เป็นต้น

อย่างที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ในทางปฏิบัติ ภาคเอกชนจะเป็นผู้มีบทบาทนำในการขับเคลื่อนการพัฒนา ส่วนภาครัฐจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางนโยบายและใช้เครื่องมือเชิงนโยบายที่มีอยู่เพื่อสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้ออำนวย รวมทั้งผลักดันให้เกิดการพัฒนาตามแนวนโยบายที่กำหนด ซึ่งรัฐบาลของประเทศผู้นำในเอเชีย ต่างก็มีการกำหนดทิศทางการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับการสร้างความยืดหยุ่นตามประเด็นพัฒนา 2 เรื่องที่ได้กล่าวมาแล้ว เช่น รัฐบาลญี่ปุ่นได้จัดสรรงบประมาณ 3.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ประมาณ 1 แสนล้านบาท) ในการสนับสนุนบริษัทภายในประเทศที่กำลังแยกห่วงโซ่อุปทานออกจากจีน เพื่อสร้างความยืดหยุ่นของห่วงโซ่อุปทานในประเทศ หรือ ประเทศสิงคโปร์ ก็มีการปรับยุทธศาสตร์ใหม่เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคหลังโควิด-19 โดยมุ่งเน้นการสร้างความยืดหยุ่นในห่วงโซ่อุปทานการผลิต เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางห่วงโซ่อุปทานในอนาคตที่มีความเรียบง่าย/สั้นกว่าเดิม รวมทั้งมีการตั้งฐานการผลิตใกล้กับตลาดผู้บริโภคปลายทางและปัจจัยการผลิตที่จำเป็นมากขึ้น นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนการวิจัยพัฒนา บริการ ข้อมูลและนวัตกรรมมากขึ้นด้วย

สำหรับประเทศไทย รัฐบาลก็ได้กำหนดทิศทางการพัฒนา รวมถึงแผนงาน โครงการเพื่อฟื้นฟู พัฒนา เศรษฐกิจอุตสาหกรรมของประเทศให้มีความยืดหยุ่น ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำแผนแม่บทเฉพาะกิจ และโครงการสำคัญภายใต้แผนฯ เพื่อเป็นกรอบในการพิจารณาจัดสรรงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2565 ให้แก่หน่วยงานต่างๆ อย่างครอบคลุม อีกทั้งยังมีการประกาศให้การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG) เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อรองรับการดำเนินชีวิตวิถีใหม่หลังโควิด-19 (Post COVID-19 Strategy) บนพื้นฐานศักยภาพภายในประเทศ โดยกำหนดยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเทศไทยด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564-2569 เพื่อเป็นกรอบแนวทางการพัฒนาประเทศร่วมกันของทุกภาคส่วนและใช้เป็นกรอบในการจัดสรรงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2565 ซึ่งการดำเนินการตามนโยบาย แผนงาน โครงการเหล่านี้ ภายใต้การบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนย่อมจะส่งผลให้เศรษฐกิจอุตสาหกรรมไทยลัมแล้วลุกไวและก้าวไปอย่างยั่งยืน มีภูมิคุ้มกันที่ดี พร้อมรับมือกับภาวะวิกฤติที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จัดทำโดย นางสาวสมานลักษณ์ ตันพิกุล
นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ

⁵ Material passport หรือ หนังสือเดินทางวัสดุ เป็นเอกสารแสดงรายการวัสดุทั้งหมดที่รวมอยู่ในผลิตภัณฑ์หรือสิ่งก่อสร้าง ประกอบด้วยข้อมูลที่เกี่ยวข้องถึงลักษณะ/คุณสมบัติของวัสดุนั้นๆ เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าของการนำวัสดุเหล่านั้นมารีไซเคิล ใช้ซ้ำ หรือนำกลับมาใช้ใหม่

แหล่งข้อมูลอ้างอิง:

1. บทความเรื่อง Why innovative manufacturing and circularity are key for a resilient manufacturing industry post-COVID-19 โดย UNIDO, May 2020 สืบค้นจาก <https://www.unido.org/news/why-innovative-manufacturing-and-circularity-are-key-resilient-manufacturing-industry-post-covid-19>
2. บทความเรื่อง Building Back Better: A Sustainable, Resilient Recovery after COVID-19 โดย OECD, June 2020 สืบค้นจาก <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/building-back-better-a-sustainable-resilient-recovery-after-covid-19-52b869f5/>
3. แผนแม่บทเฉพาะกิจภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติอันเป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด-19 พ.ศ. 2564 – 2565, ธันวาคม 2563 สืบค้นจาก <http://nscr.nesdb.go.th/cpcovid/>